

ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ БЕЗПЕРЕРВНОГО ПРОФЕСІЙНОГО САМОВДОСКОНАЛЕННЯ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА

Анотація. У статті висвітлено проблему формування безперервного професійного самовдосконалення майбутнього педагога. У роботі показано результати аналізу теоретичних підходів щодо безперервного професійного самовдосконалення особистості. Теоретичною основою дослідження автор обирає акмеологічний підхід, оскільки особистість за цим підходом зорієнтована на найвищі досягнення у професійному самовдосконаленні, а ядром в цьому процесі є ідея «самості». Автор розмежовує поняття «саморозвиток» та «самовдосконалення» особистості. Саморозвиток особистості розглядається як самотворче видове поняття, що входить до складу родового поняття «розвиток» і має в собі класове поняття «самовдосконалення». Представлена структура професійного самовдосконалення складається з цільового, змістового, інструментального, практичного і корекційного компонентів. Спираючись на праці дослідників у галузі освітніх наук, власні експериментальні дослідження, автор уточнює сутнісні характеристики та структурні компоненти професійного самовдосконалення майбутніх педагогів. Уточнено поняття готовності майбутніх педагогів до професійного самовдосконалення. Представлено узагальнювальні результати констатувального етапу експерименту, під час якого простежується негативна динаміка готовності майбутніх педагогів до професійного самовдосконалення.

Ключові слова: саморозвиток, самовдосконалення, безперервний професійний саморозвиток, професійне самовдосконалення, самовдосконалення майбутнього педагога, структура професійного самовдосконалення, характеристики професійного самовдосконалення, готовність до професійного самовдосконалення.

Annotation. This article illuminates the problem of forming continuous professional self-development of the future teacher. It presents the results of the analysis of theoretical approaches of continuous professional self-development of any identity. As a theoretical basis of research the author chooses akmeological approach, as personality according to this approach is oriented on the highest achievements in professional self-development, and the core of this process is the idea of «self». The author separates the concepts of "self-development" and "self-improvement" of the identity. Self-development is considered as self-constructive type conception, which is included to the family conception of "development" and has class conception of "self-improvement". The presented structure of professional self-development contains target, meaningful, instrumental, practical and correctional components. Relying on the work of researchers in branch of educational sciences, own experimental researches, the author clarifies essential characteristics and structural components of professional self-development of future teachers. The conception of readiness of future teachers for professional self-development is clarified. Here are also presented generalized results of the determining stage of the experiment, during which is traced the negative dynamics of readiness of future teachers for professional self-development.

Key words: self-development, self-improvement, constant professional self-development, professional self-improvement, self-improvement of the future teacher, the structure of professional self-development, characteristics of professional self-development, readiness for professional self-development.

Постановка проблеми. Сучасні перетворення, що відбуваються в українському суспільстві, зумовлюють значні зміни в системі вищої освіти, зокрема переосмислення цілей вищої педагогічної освіти, підвищення вимог до компетентностей майбутніх педагогів, що сприяє активізації інноваційних процесів у освітній сфері. У ст. 18 Закону України «Про освіту» вказується, що складниками освіти дорослих є безперервний професійний розвиток. Це «безперервний процес навчання та вдосконалення професійних компетентностей фахівців після здобуття вищої та/або післядипломної освіти, що дає змогу фахівцю підтримувати або покращувати стандарти професійної діяльності і триває впродовж усього періоду його професійної діяльності» [1]. Перманентність й оновленість вищої освіти та її якісне підвищення значною мірою залежатиме від рівня професіоналізму майбутнього педагога, у структурі якого більшість науковців розглядають професіоналізм самовдосконалення.

Актуальність проблеми професійного самовдосконалення майбутніх педагогів підсилюється низкою суперечностей. По-перше, модернізація сучасної системи освіти зумовила появу нового типу педагога, проте молоді фахівці у самовдосконаленні своєї майбутньої професійної діяльності відчують труднощі щодо вибору способів досягнення перспективних цілей, здійсненні об'єктивного самоаналізу та внесенні власних коректив у

цей аналіз, що й обумовлює необхідність вже на етапі професійної освіти формувати готовність студентів до професійного самовдосконалення (Г. Клименко). По-друге, відчутні суперечності між соціальним запитом на педагога здатного до неперервного професійного самовдосконалення та недостатнім рівнем його сформованості у випускників педагогічних ЗВО (В. Фрицюк). Вітчизняні дослідники приділяють значну увагу самовдосконаленню особистості в розрізі з майбутньою фаховою підготовкою (педагогічною – М. Костенко, А. Кошолар, І. Третьякова, М. Чобітько, Н. Уйсімбаєва, Т. Шестакова; технічною – С. Сичов, медичною – Л. Дудікова). Проте, відсутня єдність у визначенні поняття «самовдосконалення» та його структури, автори досліджень акцентують увагу на його окремих аспектах чи сутнісних характеристиках. Недостатня висвітленість у теоретичних джерелах, наявність внутрішніх суперечностей зумовили вибір теми нашого дослідження.

Аналіз попередніх досліджень. Впродовж багатьох років проблема самовдосконалення аналізувалася як складова саморозвитку особистості, при цьому дослідники підкреслювали високий духовний рівень самовдосконалення, його позитивну спрямованість (Л. Батліна, В. Лозовой, Л. Рувинський, Л. Сідак та ін.). Науковці аналізують, співставляють, порівнюють поняття «саморозвиток», «самореалізація», «самовдосконалення», «самовиховання» особистості (А. Деркач, Т. Северіна, Г. Селевко та ін.). Самовдосконалення визначається як фактор розвитку унікальної особистості, яка має бути суб'єктом освітнього процесу (Ш. Амонашвілі, Г. Балл, І. Бех, О. Бодальов, С. Гончаренко, М. Євтух, В. Лозова, О. Савченко, Л. П. Сущенко, А. Троцько, Л. Хомич та інші); поняття «саморозвитку» й «самовдосконалення» ототожнюються (А. Деркач); розглядається як процес «самотворення» особистості (Т. Вайніленко (Т. Шестакова), Н. Ковальчук, М. Ксьонзенко, О. Прокопова, Л.О. Сущенко).

Останні дослідження із проблеми самовдосконалення особистості присвячено розкриттю педагогічних умов формування готовності майбутнього педагога до фізичного самовдосконалення (А. Кошолар); як шлях розвитку здібностей та обдарувань трактує професійне самовдосконалення майбутнього педагога О. Антонова; як вагомий фактор якості освіти розглядається готовність до професійного самовдосконалення студентів (В. Іщенко). Концепцію педагогічного стимулювання професійного самовдосконалення у студентів презентує у своїй роботі О. Городиська [2].

Мета статті – представити результати дослідження стану готовності майбутніх педагогів до безперервного професійного самовдосконалення.

Виклад основного матеріалу. Аналіз теоретико-методологічних підходів до професійного самовдосконалення майбутнього викладача та практичних аспектів означеної проблеми засвідчив, що процес підготовки майбутніх педагогів до безперервного професійного саморозвитку ґрунтується на кількох взаємопов'язаних наукових підходах, з-поміж яких науковці виділяють діяльнісний, компетентнісний, системний, суб'єктний, акмеологічний, особистісний, аксіологічний, антропоцентричний, культурологічний, синергетичний. У своєму дослідженні ми зробили акцент на акмеологічному підході, оскільки особистість за цим підходом зорієнтована на найвищі досягнення у професійному самовдосконаленні, а ядром в цьому процесі є ідея «самості».

Аналіз наукових праць показав, що поняття «саморозвиток», «самовдосконалення» і «самовиховання» впливають, доповнюють один одного та є взаємопов'язаними [3]. У ході аналізу наукових джерел було встановлено, що поняття «саморозвиток» часто ототожнюється з такими поняттями, як «самовдосконалення», «самовиховання», «самоактуалізація», «самоутвердження», «самореалізація», «самоосвіта», які є дещо близькими за змістом до поняття «саморозвиток». Ми розглядаємо саморозвиток особистості як самотворче видове поняття, що входить до складу родового поняття «розвиток» і має в собі класове поняття «самовдосконалення».

Уйсімбаєва Н. вважає самовдосконалення вищою формою саморозвитку, яке здійснюється в моральній системі координат як засіб самотворення, що потребує моральної (етичної) рефлексії, творчого виходу особистості у всій її цілісності за межі дійсного [4].

За основу в роботі ми взяли визначення професійного самовдосконалення М. Фіцули – «це безперервний і динамічний процес підвищення рівня особистісного потенціалу й професійної компетенції відповідно до суспільних вимог та власної програми розвитку особистості» [5]. Ми визначили такі сутнісні характеристики професійного самовдосконалення майбутніх педагогів: а) професійне самовдосконалення відбувається через самоосвіту та самовиховання; б) основною метою є досягнення бажаного рівня компетенції; в) буває усвідомленим та неусвідомленим; усвідомлене самовдосконалення повинно мати мету і план; г) мотиваційним ядром професійного самовдосконалення є самоактуалізація, саморегуляція, самоутвердження; д) для того, щоб вдосконалюватися, потрібно мати бажання.

Аналізуючи різні підходи до визначення структури професійного самовдосконалення, ми дійшли висновку, що багато дослідників вважають його основними складовими самоосвіту і самовиховання. Структура професійного самовдосконалення майбутнього педагога складається із трьох основних блоків: змістового блоку професійного самовдосконалення (удосконалення професійно значущих рис особистості; самоосвіта і

самовиховання; вивчення та узагальнення передового педагогічного досвіду; науково-методична робота); практичного блоку (застосування отриманих знань та умінь на практиці) і блоку особистісних змін.

У нашому дослідженні під готовністю до професійного самовдосконалення ми розуміємо складну систему, спрямовану на успішне виконання професійної діяльності, сутність якої в певній мірі визначається специфікою діяльності, показником якої вона є, і яка формується на основі зовнішніх і внутрішніх умов. Практичне дослідження проблеми формування професійного самовдосконалення майбутніх педагогів було проведено на базі Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Основними методами на цьому етапі наукового пошуку виступили спостереження, опитування і методи математичного та графічного аналізу отриманих результатів. За основу нашого опитування було взято анкету, розроблену В. Л. Фрицюк [6, с.502-505]. Участь в анкетуванні взяв 51 студент 3-го курсу факультету іноземних мов, 1-го курсу факультету філології та журналістики і 3-го курсу факультету дошкільної, початкової освіти та мистецтв. Проведений нами констатуючий експеримент дозволив виявити рівень знань студентів з теми професійного самовдосконалення та його основних форм і методів. Студенти оцінили значення процесу професійного самовдосконалення для майбутньої професійної діяльності.

Ми виявили, що багато студентів не володіють знаннями про самовдосконалення та саморозвиток особистості. Проте, більшість із опитаних вважають, що знання про особливості професійного самовдосконалення їм аж ніяк не завадять. Результати констатуючого експерименту дозволили нам обґрунтувати необхідність цілеспрямованої підготовки майбутніх педагогів до професійного самовдосконалення.

Проаналізуємо відповіді студентів на питання анкети «Діагностика готовності майбутніх педагогів до професійного самовдосконалення». Зокрема, наше дослідження показало, що більшість (45%) опитаних нами респондентів вважають, що професійне самовдосконалення потребує постійної роботи над собою, 29% студентів розуміють важливість цього процесу для життєдіяльності людини, однак, не докладають зусиль для професійного вдосконалення. Для 19% респондентів забракло волі, знань й умінь для досягнення позитивних результатів і тільки 7 % опитаних нами студентів вказали, що не замислювалися над цим питанням. Дані нашого дослідження свідчать, що багато молодих фахівців намагаються працювати над собою, здобувати знання та досвід із самовдосконалення, а також мають готовність та бажання до професійного самовдосконалення.

На запитання «Чи відчуваєте ви потребу у власному самовдосконаленні?», 35 % відповіли, що не відчувають; 52 % респондентів зазначили, що часто відчувають необхідність у власному самовдосконаленні. 13% опитаних респондентів запевняють, що вони мають бажання до самовдосконалення, але за браком часу, або ж за відсутністю знань про форми та методи самовдосконалення відкладають цей процес.

Цікавими, та не менш важливими, на нашу думку, є відповіді студентів на питання про прагнення самореалізації себе у майбутній професійній діяльності. Для 71 % респондентів важливо реалізувати себе у майбутньому в даній професії. Але 17 % відповіли, що взагалі будуть реалізовувати себе в іншій професійній діяльності. У цьому питанні з'являється когнітивний дисонанс, тому що, судячи з попередніх відповідей опитаних, видно, що студенти при вступі були зацікавлені у своїй майбутній професії, та з якихось причин, перестали бачити себе у даній професії.

На нашу думку, у навчальному закладі не було використано цілеспрямованої роботи щодо професійного самовдосконалення, не проводилась підготовка студентів до здійснення у майбутньому удосконалення професійних умінь та навичок.

Нами проаналізовано блок питань щодо ціннісного усвідомлення майбутніми педагогами необхідності цілеспрямованого професійного самовдосконалення.

Перший блок питань визначав, чи відповідає професія педагога інтересам студентів. Питання анкети були спрямовані на виявлення мотивації вибору саме професії педагога.

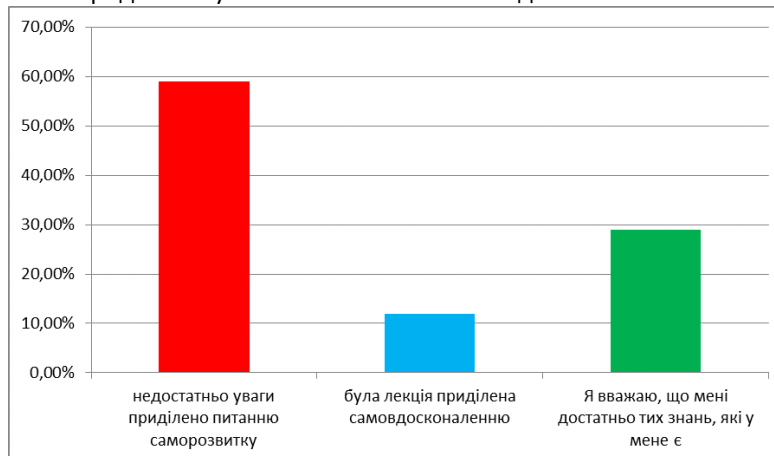
Проаналізуємо відповіді студентів. У відповіді на запитання «Чому ви обрали професію педагога?», можна виявити закономірний факт, що найбільша кількість відповідей респондентів, а саме 63 % пов'язані з «любов'ю до дітей та бажанням подавати їм правильний приклад». Далі враховувались інші, але не менш вагомими причини – «тому що, професія вчителя шляхетна і подобалась з дитинства. Відчуваю, що це моє покликання» - 18 %. На жаль, тільки 6 % обрали професію педагога через «можливість самовдосконалюватись, розвиватись». І, найменш змістовними, на нашу думку, були відповіді « через обставини, це було спонтанне рішення», «через вплив батьків» – 15 %.

У другому блоці питань ми намагались дізнатись думку респондентів щодо рівня задоволеності навчальним процесом та чи доцільно займатись професійним розвитком ще під час навчання у ЗВО. Це питання давало нам можливість з'ясувати, чи достатньо уваги приділяють в університеті підготовці до майбутнього професійного самовдосконалення.

Усі опитані погодились, що самовдосконалюватись потрібно ще під час навчання. Але на запитання « На вашу думку, чи достатньо уваги виділено вивченню проблеми самовдосконалення? 59 % опитаних нами

студентів відповіли, що «хотілось би дізнатись більше, тому що недостатньо уваги приділено питанню самовдосконалення». На запитання «Чи потрібно починати професійне самовдосконалення ще під час навчання у ЗВО?» тільки незначна частина респондентів (12 %) вказали, що «потрібно розвиватись ще під час навчання. У нас була лекція із самовдосконалення», 29 % опитаних зазначили, що їм достатньо тих знань із самовдосконалення, які у них є і тим самим не виявили зацікавленості у додатковій підготовці до професійного самовдосконалення.

Діаграма 2 – Рівень приділення уваги ЗВО питанням самовдосконалення

Майбутні фахівці – це творчі особистості, у яких постійно є багато нових ідей, тож ми оцінили їх готовність до сприйняття інновацій у навчанні. Адже педагог повинен постійно готувати нові, цікаві лекції, вміти адаптуватись до змін навчального процесу. Сучасні студенти-педагоги повинні володіти різноманітними освітніми технологіями. Нас зацікавило, якій системі навчання віддають перевагу молоді фахівці. На запитання, яка їм більше подобається система навчання: традиційна чи інноваційна і чому, 91 % опитаних назвали інноваційну, тому що, на їх думку, вона дає не тільки знання, але й практичні вміння їх використовувати. І тільки 9 % респондентів назвали традиційну систему пріоритетною, обґрунтувавши це тим, що викладач визначає всі аспекти процесу навчання, розвиває особистість і формує знання студентів.

У професійній діяльності педагога структурним компонентом є професіоналізм самовдосконалення. Оскільки воно здійснюється через самоосвіту та самовиховання, значить передбачає покращення особистісних якостей і моральних орієнтацій, зміну інтересів і мотивів поведінки. Тож ми вирішили перевірити, яким якостями, на думку студентів, має володіти педагог. Респонденти проранжували відповіді у такому порядку: на останнє місце за значимістю вони поставили самовдосконалення – четверте місце. «Вміння організувати свою діяльність» – третє місце; на друге місце студенти помістили ораторські здібності та комунікабельність педагога, а на перше місце наші опитані ставлять «знання предмету, зацікавленість у своїй роботі».

Висновки. Як бачимо, більшість сучасних студентів крокують в ногу з часом і підтримують інновації в освіті, прагнучи до саморозвитку. Вони усвідомлюють необхідність підвищити рівень власної професійної компетенції. Однак не всі опитані нами студенти прагнуть удосконалювати самі професійно значущі якості відповідно до сучасних соціальних вимог. Кожен третій не вміє проектувати власну програму самовдосконалення як особистісних характеристик, так і професійного зростання.

Студенти визнають важливість професіоналізму самовдосконалення педагога, проте у системі професійних якостей педагога відводять йому останнє місце.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у розробці моделі освітнього середовища, що сприятиме професійному самовдосконаленню майбутніх педагогів.

Список використаних джерел:

1. Закон «Про освіту», чинний від 05.09.2017 р. <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/page2>, (дата звернення 10.10.17).
2. Городиська О. М. Формування в студентів потреби у професійному самовдосконаленні. *Вісник Національного технічного університету України "Київський політехнічний інститут". Серія : Філологія. Педагогіка.* 2016. Вип. 8. С. 65-69. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_, (дата звернення 07.04.18).
3. Зарішняк І. М. Аналіз підходів щодо визначення поняття «самовдосконалення особистості». *Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди».* Додаток 1 до Вип. 35. Т. VIII (59): Тематичний випуск «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору». Київ: Гнозис, 2015. С. 92-100.

4. Уйсімбаєва Н. Особистісне самовдосконалення як форма усвідомленого саморозвитку майбутнього вчителя. URL: http://www.cuspu.edu.ua/ua/2-mizhnarodna-internet-konferentsiya-2014/section-3/1266-osobistisne_samovdoskonallennya_yak_forma_usvidomlenogo_samorozvitku_majbutnogo_vchitelya, (дата звернення 18.11.17).
5. Фіцула М. М. Педагогіка вищої школи. URL: http://pidruchniki.com/70118/pedagogika/profesiynne_samovdoskonallennya_majbutnih_fahivtsiv, (дата звернення 10.10.17).
6. Фрицюк В.А. Теоретичні та методичні засади підготовки майбутніх педагогів до безперервного професійного саморозвитку: дис.... д-ра пед. наук: 13.00.04. Вінниця, 2017. 532 с.

УДК 378.147.091.33:005.336.2

Н.В. Захарченко, м. Вінниця, Україна

ФОРМУВАННЯ ІГРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

Анотація. Стаття присвячена питанням професійної підготовки майбутніх учителів, зокрема, формуванню їхньої ігрової компетентності, як одного з компонентів професійної компетентності, при вивченні загально-професійних і психолого-педагогічних дисциплін. У статті досліджено поняття «професійно-ігрова компетентність» як результат підготовки вчителя до використання ігрових технологій у їхній майбутній професійній діяльності. Підготовку студентів до використання ігрових технологій ми розглядаємо як процес формування у випускників педагогічного університету системи психолого-педагогічних, методичних, а також міждисциплінарних знань, розвитку загальних і спеціальних умінь, навичок, компетенцій, способів діяльності, становлення їхнього ціннісного ставлення до різних ігор, накопичення та збагачення суб'єктивного особистісного досвіду використання ігрових технологій. Під сформованістю професійно-ігрової компетентності вчителя ми розуміємо наявність у нього вміння організовувати ігрову діяльність учнів, грамотно її підбирати, аналізувати креативний і навчальний потенціал ігрового процесу. Тому в системі підготовки майбутніх учителів повинні забезпечуватися вимоги до високого рівня володіння грою, зумовлені специфікою об'єкту його професійної діяльності.

Ключові слова: компетентність, компетенція, професійна компетентність учителя, професійно-ігрова компетентність, ігрові технології навчання.

Abstract. The article is devoted to questions about professional training for future teachers, in particular, the formation of their game competence, as one of the components of professional competence, in the study of general-professional and psychological and pedagogical disciplines. The article examines the concept of “professional-gaming competence” as a result of teacher training for the use of game technologies in their future professional activities. The preparation of students for the use of game technologies is considered as a process of formation of the pedagogical university graduates of the system of psychological and pedagogical, methodological, as well as interdisciplinary knowledge, the development of general and special skills, attainments, competencies, modes of activity, the formation of their value relation to different games, accumulation and enriching the subjective personal experience of using game technologies. Under the formation of the teacher's professional-gaming competence, we understand the presence of his ability to organize the game activities of students, competently select it, analyze the creative and educational potential of the game process. Therefore, in the system of training future teachers must be provided with requirements for a high level of ownership of the game, due to the specifics of the object of his professional activities.

Key-words: competence, competency, professional competence of the teacher, professional-gaming competence, the game technology training.

Постановка проблеми. У сучасному українському суспільстві зростає потреба у соціально та професійно активній і відповідальній особистості вчителя, готової до творчого пошуку, до інновацій. Реальне впровадження у шкільну буденність ідеї гуманізації освіти значною мірою визначається технологічною компетентністю нинішніх випускників педагогічних навчальних закладів.

Результати низки соціально-педагогічних і психолого-педагогічних досліджень переконують: для сучасної школи характерна яскраво виражена тенденція скорочення використання вчителями ігрових технологій, постійного зменшення часу на ігрову діяльність школярів.

Простір ігрової діяльності у сучасній школі постійно скорочується: навіть у молодшому шкільному віці гра на уроці займає не більше 12% - 15% навчального часу, у середніх класах – зменшується до 8% - 10%, а у старших класах дидактичні ігри практично не використовуються.